
‘Wie kan keren, de Hand des Heren’

Politiek en dagbladen over verantwoordelijkheid na de Zeeuwse watersnoodramp

Eva Hulscher

‘Het is onkies van veel collega’s dat ze al over schuldigen beginnen te praten voordat alle doden begraven zijn’, zei Radio-1 verslaggever en Volendammer Frank Havik in *Vrij Nederland* twee weken na de nieuwjaarsbrand in Volendam.

‘Als professional begrijp ik dat wel, maar voor veel Volendammers is dat moeilijk te verkroppen. Het zwartepieten is ook heel erg voorbarig. Sinds het gemeentebestuur bekend heeft gemaakt dat er niet veel klopt van de vergunningen van eigenaar Veerman is hij de grote boeman. Hij was natuurlijk fout, maar laten we niet te snel oordelen. Op de afdeling Bouw- en Woningtoezicht was het een rommeltje de afgelopen jaren.’

Havik was niet de enige die de media te opdringerig en zelfs asociaal vond na de ‘ramp’. De ergernis bestond niet alleen over de talloze camerateams die allemaal tegelijk naar het rampgebied snelden en daar slachtoffers filmden, nabestaanden lastigvielen en hulpverleners in de weg liepen, maar ook, aldus Havik, doordat het zwartepieten tegenwoordig onmiddellijk na de ramp begint. Media stellen direct vragen als: hoe kon dit gebeuren? Wat was de aanleiding, maar ook: wat zijn de achterliggende oorzaken en wiens verantwoordelijke bloed moet vloeien? Bij dit geklaag over de media wordt vaak vergeten dat het ook de politiek is die snelle en onverbiddelijke verantwoording eist. Veelal wordt na een ramp of crisis een onderzoek naar de verantwoordelijkheden ingesteld.

Dit razendsnelle activeren van het verantwoordingsproces door journalisten en politici lijkt vanzelfsprekend. Dat is het echter niet altijd geweest. Kees Slager wees er al op dat na de watersnoodramp in 1953 geen parlementaire enquête of onderzoek is ingesteld om de verantwoordelijkheden voor deze grote ramp te reconstrueren, terwijl de kranten zich vooral bezighielden met het beschrijven van gebeurtenissen.² En dat terwijl we achteraf kun-

nen vaststellen dat de watersnoodramp op z'n minst te voorspellen was geweest. Zeeland had al verschillende waarschuwingen van de natuur gekregen en er lagen zo'n vierhonderd overheidsrapporten over de Zeeuwse waterstaat waaruit een goed verstaander kon concluderen dat een dijkdoorbraak geen 'sombere fantasie' was maar 'een reële wetenschappelijke kans'. Niemand echter trok die conclusies.³

Ondanks deze observaties weten we niet veel over wat de politiek en de media nu precies deden met de verantwoordelijkheden voor de ramp. Het doel van dit artikel is om dat meer gedetailleerd in kaart te brengen.⁴ Hoe werd in politiek en dagbladen de verantwoordelijkheid voor de ramp besproken en welke verklaring kan daarvoor gegeven worden? In de literatuur wordt verondersteld dat in de jaren vijftig een vervlechting van media en politiek was ontstaan, gericht op de pacificatie van problemen. Gegeven de versplintering van de Nederlandse samenleving, doorgaans ook wel als 'verzuiling' samengevat, zouden de elites van de grote politieke stromingen hebben samengewerkt om het land bestuurbaar te houden. Het resultaat was een 'pacificatiedemocratie' waarin politieke leiders de problemen onderling oplosten, daarbij gesteund door loyale media die probeerden de achterban van het belang van de compromissen te overtuigen.⁵ Deze opvatting heeft weinig oog voor de omvangrijke neutrale pers en loopt ook nogal gemakkelijk over een fenomeen als politieke oppositie heen. Het is hier dus een concrete vraag of het pacificatiepatroon bij een van de belangrijkste problemen van de jaren vijftig daadwerkelijk terug te vinden is.

Wat de politieke kant aangaat is dit onderzoek beperkt tot de debatten in de meest cruciale politieke fora. Verscheidene overheden waren medeverantwoordelijk voor de waterstaat, zodat het verantwoordingsproces of het politiek debat zich ook in meerdere volksvertegenwoordigingen kan hebben afgespeeld. Het ministerie van Verkeer en Waterstaat was samen met de provincies verantwoordelijk voor het dijkbeheer. Zowel in de Tweede Kamer als in de vergaderingen van Provinciale Staten van de drie getroffen provincies werd daarom gedebatteerd over de ramp.

De journalistiek levert grotere afbakeningsproblemen op, want dat veld was veel breder en gevarieerder. Gekozen is voor een aantal landelijke dagbladen, die een dwarsdoorsnede van het totale dagbladlandschap vormen. Het *Algemeen Handelsblad* was niet formeel aan een politieke partij verbonden en stond te boek als een kwaliteitskrant, sterk gericht op autoriteiten. Daartegenover staat een populaire krant, die veel meer was bedoeld om stemmingen van de dag te verwoorden: *De Telegraaf*. Ook deze krant was niet aan een politieke partij verbonden. *De Telegraaf* ging prat op neutraliteit en bracht het nieuws op een andere wijze dan de rest van de dagbladen in die tijd. De derde krant is *de Volkskrant*, een krant die in de jaren vijftig een exponent van de katholieke zuil was.

Zeeland
februari 1953.
*Bron: De ramp,
Amsterdam 1953*

Na elk debat heeft een krant weer reden om over verantwoordelijkheden te schrijven. In dit artikel komt eerst de politieke afwikkeling van de ramp aan de orde: wat is er door wie op welke manier over verantwoordelijkheid gezegd? Daarna wordt aan de orde gesteld op welke manier de drie kranten met de verantwoordelijkheidsvraag zijn omgegaan de eerste twee weken na elk ijkpunt in het politieke proces. Tot slot volgt een paragraaf waarin de samenhang van het politieke debat en de berichtgeving van de dagbladen nader wordt geanalyseerd.

Het politieke debat

Het politieke proces begon op dinsdag 3 februari 1953, twee dagen na de ramp. De Tweede Kamer kwam toen voor het eerst bijeen om over de watersnoodramp te praten. Na een toespraak van voorzitter L. Kortenhorst legde premier W. Drees een verklaring af over de stand van zaken in de getroffen gebieden en over de op gang gekomen hulp. Hij vond het nog geen tijd om terug te kijken, want eerst moest de strijd tegen de natuur gewonnen worden, waarbij

‘alle onderscheidingen en tegenstellingen wegvallen en er alleen de wens is eendrachtig alle krachten in te spannen tot afweer, tot hulpverlening, tot wederopbouw’.

De kamer zag geen aanleiding om te beraadslagen over deze regeringsverklaring. Men sprak af dat op dinsdagmiddag 10 februari, bij een beter overzicht van de ramp en haar gevolgen, de regering aanvullende mededelingen aan de Kamer zou doen.⁶

Op die dag had de regering inmiddels de *Nota betreffende watersnood 1953* ingediend met ruimere uitleg over wat er was gebeurd en hoe. In alle reacties van Kamerleden op de nota werd de verantwoordelijkheidsvraag expliciet van de hand gewezen. Sommigen vonden dat het daar nog geen tijd voor was. De meeste Kamerleden stelden dat Nederland door een natuurramp was getroffen, waar geen mens ooit iets tegen had kunnen doen en waar dus geen verantwoordelijken voor waren aan te wijzen.

Zo beweerde PvdA-fractievoorzitter mr. J.A. Burger wat vele sprekers na hem ook zouden doen: pas na maanden zal er gelegenheid tot bezinning zijn. Nu was het zaak ‘te redden, te verzorgen en te herstellen’:

‘Deze discussie zal mijns inziens derhalve niet het karakter moeten dragen van een ter verantwoording roepen van de Regering hoezeer dat op zich zelf het recht en de plicht van het parlement is, mijnheer de voorzitter, op een passend moment!’

Burger achtte het zelfs goedkoop wanneer men nu reeds naar zondebokken zou gaan zoeken.⁷ Dit was een zeer expliciete afwijzing van de verantwoordelijkheidsvraag. Voor Burger was het bovendien duidelijk dat Waterstaat de afgelopen jaren had gedaan wat men had moeten doen. Dat dit niet voldoende was gebleken, was voor Burger een reden om in de toekomst anders te handelen, maar consequenties verbinden aan het verleden was naar zijn idee nergens voor nodig.⁸

KVP-kamerlid C. van den Heuvel ging nog iets verder. Hij vond het zelfs zinloos na te denken over de vraag in hoeverre de ramp te voorkomen was geweest, laat staan over de vraag of bepaalde instanties in gebreke konden worden gesteld. De zee is nu eenmaal nog machtiger gebleken dan ooit vermoed.⁹

Ook VVD-fractievoorzitter P.J. Oud wees de verantwoordelijkheid expliciet van de hand. Hij vond dat er zeker lessen uit het verleden getrokken konden worden, maar haastte zich daarbij te zeggen dat hij er niet op belust was slachtoffers te maken:

‘Het is echter nodig de vraag te stellen of er menselijke tekortkomingen zijn, omdat wij anders niet in staat zijn de maatregelen welke voor de toekomst moeten worden getroffen op de juiste wijze te kiezen.’¹⁰

H.W. Tilanus (CHU) vond – met minister-president Drees – dat alle gemaakte fouten wegvielen tegen het vele goede dat gepresteerd was bij de reddings- en herstelwerkzaamheden.¹¹

Ch. Welter van de Katholieke Nationale Partij (KNP, 1948-1955) vond de tijd niet rijp voor kritiek:

‘In de omstandigheden waarin ons land zich bevindt – ik zeg het ten overvloede – zullen wij de regering steunen in haar zware en moeilijke taak om de gevolgen van de ramp die ons heeft getroffen zoveel mogelijk op te heffen.’

Welter benadrukte dat ‘te zijner tijd’ de verantwoordelijkheden aan het licht gesteld zouden moeten worden.¹² ARP-fractievoorzitter J. Schouten sloot zich daarbij aan. Het zou volgens hem van ondankbaarheid getuigen nu in een kritische beoordeling te treden van hen die zich zo ontzaglijk in de achterliggende dagen hadden ingespannen.¹³

Naast de zeer expliciete afwijzing van verantwoordelijkheid, kwam in de Kamerdebatten ook de meer impliciete afwijzing voor. Vaak wezen sprekers de verantwoordelijkheidsvraag impliciet af door de nadruk op de toekomst te leggen. Er werd dan wel erkend dat er dingen niet goed zaten, maar daar voegde men dan onmiddellijk aan toe dat het een goede les voor de toekomst betekende.

Een goed voorbeeld van deze houding is te vinden bij CHU-leider Tilanus:

‘Men stelt dus dat de duinen door die bunkers zijn verzwakt. Ik geloof dus Mijnheer de Voorzitter dat aan de opruiming van de bunkers in het duinterrein aandacht zal moeten worden geschonken.’¹⁴

KVP-er Van den Heuvel zei het zo:

'Dit houdt in, dat men zich moet bezinnen op de vraag of de huidige positie van onze waterkering nog wel als een voldoende veilig afweerpapen kan worden beschouwd in onze strijd tegen de zee en of het niet noodzakelijk is deze veiligheid voor de toekomst te verhogen.'¹⁵

Ook vallen onder deze categorie de uitspraken die – wanneer het over de oorzaken van de ramp ging – de rol van de onvoorspelbare natuur of van een hogere macht, zoals God, benadrukten. Politici die zeiden dat God het zo heeft gewild had en dat de mens daar niks aan kon veranderen, wezen daarmee de vraag naar menselijke verantwoordelijkheid impliciet af. Tilanus (CHU):

'Het vierde punt is de bezinning op het voorkomen van rampen. Ik zou daaraan willen toevoegen: voor zover de mens dat kan voorkomen tegen de enorme krachten die God in de natuur heeft gelegd.'¹⁶

Een andere categorie impliciet verantwoordelijkheid afwijzende uitspraken was die waarin het ging over de waardering voor de regering. Wanneer zulke uitspraken gedaan werden, beperkte dat de ruimte voor kritiek en bleef de verantwoordelijkheidsvraag achterwege. Een voorbeeld hiervan is een uitspraak van Kamervoorzitter Kortenhorst:

'Onze regering en onze medeburgers hebben onmiddellijk begrepen, dat in bittere nood de krachten niet met klagen en met ijdele woorden moesten worden verspild. Wij zullen deze houding tot de onze maken.'¹⁷

Zo waren de meeste fracties in de Tweede Kamer tijdens de vergadering van 10 februari 1953 kritiekloos ten aanzien van de regering en stelden ze de verantwoordelijkheidsvraag niet. De voortzetting van het debat op 11 februari leverde hetzelfde beeld op, ook nadat minister J. Algera van Verkeer en Waterstaat een verklaring had afgelegd over de natuurverschijnselen die de ramp hadden veroorzaakt. De partijen hielden zich vervolgens bezig met praktische zaken zoals vergoedingen voor de slachtoffers, de wijze van evacueren en het herstel in de getroffen gebieden. De Kamer besloot de vergadering op 11 februari met het aannemen van een motie, ingediend door KVP-fractievoorzitter C. Romme, waarin waardering werd uitgesproken voor iedereen die hulp aan de getroffen gebieden had geboden. Bovendien stelde de motie voor, een watersnoodcommissie in te stellen zodat de communicatie met de regering makkelijker zou verlopen.

Tijdens de vergadering op 17 februari werd deze commissie geïnstalleerd, maar niet dan na een lange discussie over de al dan niet deelname van de communisten. Die hadden in de debatten over de ramp namelijk als enige keer op keer expliciet om het afleggen van verantwoordelijkheid gevraagd. De communistische fractievoorzitter Henk Gortzak eiste zelfs een parlementaire enquête:

‘Wij zijn van oordeel dat een uitgebreid onderzoek dient te worden ingesteld naar alle feiten en gegevens omtrent de omvang en oorzaak van deze ramp. Hiervoor lijkt ons nodig het instellen van een parlementaire enquêtecommissie waarin alle fracties van de Tweede Kamer zitting hebben en die onder ede de ambtenaren van Rijks- en provinciale waterstaat kan horen en ook de Ministers kan ondervragen op deze punten, zodat op grond van de objectieve feiten voor ons gehele volk de verantwoordelijkheid voor deze ramp kan worden vastgesteld.’¹⁸

Een dag later voegde hij daar nog aan toe:

‘Zo langzaam als naar mijn overtuiging de Regering in het helpen is geweest, zo snel is men in het Parlement aan de behandeling van deze belangrijke zaak voorbij gegaan, men moet zeggen: zo snel is men in het onderdrukken van de kritiek. (...) De Regering heeft gefaald; dit feit kan voor haar onaangenaam zijn, haar verantwoordelijkheid ervoor is er niet minder om en het gaat niet aan dat de Regering nu poogt deze schuld op anderen af te schuiven. Waar wij communisten ons schuldig aan hebben gemaakt – en dit schijnt ons zelfs hier en daar kwalijk te worden genomen – is dat wij de oorzaak van de ramp en de schuld welke de Regering in dezen draagt hebben vastgesteld.’¹⁹

Gortzak was er dan ook verbolgen over dat op 17 februari Burger een motie indiende om de communisten uit te sluiten van deelname aan de commissie-Watersnood:

‘Dat de voorstellen van de motie daarbij het kritische element dat onze fractie in de kamer vertegenwoordigt willen uitschakelen, wekt de gedachte dat zij bepaalde zaken en ook ervaringen ten aanzien van wat is nagelaten in de doofpot willen stoppen.’²⁰

De motie van Burger werd desondanks aangenomen met 73 tegen 11 stemmen.

Na deze vergadering werd er in de Tweede Kamer nooit meer over verantwoordelijkheden van wie of wat dan ook gesproken. Ook de commissie-

Watersnood zou de verantwoordelijkheid nooit aan de orde stellen. Deze commissie had slechts ten doel de communicatie met de regering te versoepelen. Op 18 februari stelde minister Algera wel een Deltacommissie in, maar die kreeg een vraag voorgelegd die helemaal was gericht op de toekomst: welke maatregelen zijn nodig om een dergelijke ramp in het vervolg te voorkomen? De commissie kwam al in mei 1953 met het eerste advies: afsluiting van de Hollandse IJssel door middel van een stormvloedkering.

De werkzaamheden van de Deltacommissie resulteerden uiteindelijk in het ontwerp-Deltawet dat op 16 november 1955 aan het parlement werd voorgelegd. Bij deze gelegenheid werd wel een aantal keren gezegd dat men niet terug wilde naar de situatie van voor februari 1953, maar altijd zonder daarbij de verantwoordelijkheden nog eens aan de orde te stellen. Nu eenmaal begonnen was met de oplossing van het probleem, leek het niet meer nodig om terug te kijken. Slechts impliciet werd er nog over gepraat. Zo stelde de memorie van toelichting:

'In Sommelsdijk nadert de reddingsploeg een eenzame boerderij.'
Bron: De Spiegel. Christelijk nationaal weekblad, 14 februari 1953 (Collectie Onno de Wit)

'Men liep met de dijkverbetering als regel achter de feiten aan. Deze weinig bevredigende gang van zaken heeft tot gevolg gehad dat het laaggelegen gedeelte van het land herhaaldelijk is geteisterd door overstromingsrampen.'²¹

Het voorlopige verslag van de Kamercommissie maakt alleen melding van de noodzaak tot verbetering, niet van de verantwoordelijkheden. Twee jaar later, op 18 november 1957, aanvaardde de Tweede Kamer de Deltawet. Ook toen kwam de verantwoordelijkheidsvraag niet meer op. Kamervoorzitter Kortenhorst greep deze gelegenheid aan om een lofzang te houden op wat in korte tijd was bereikt. Hij noemde de wet 'het inlossen van een belofte die de politici na de ramp van 1953 hebben afgelegd dat herhaling moet worden voorkomen.'²²

Naast de Tweede Kamer vergaderden ook de Provinciale Staten van de meest getroffen provincies Noord-Brabant, Zeeland en Zuid-Holland over de ramp. Deze provincies waren medeverantwoordelijk voor het dijkbeheer. Ook in deze provinciale vergaderingen heerste afkeer van het stellen van de verantwoordelijkheidsvraag. Statenlid De Monchy van Zuid-Holland stelde dat

'de dijken zullen moeten worden verhoogd en verzwaard en in verband daarmee zal hier en daar in het dijksbeheer veranderingen moeten worden gebracht. Maar dat is dan het gevolg van de ramp en het nalaten ervan was geen fout, laat staan, dat het de ramp veroorzaakt heeft.'²³

De Wit (Zuid-Holland) vond dat ook:

'Zowel de overheid als de bevolking heeft de krachten der natuur sterk onderschat. Het is nu echter het ongunstigste tijdstip om dit in bespreking te brengen. Ons aller doel moet zijn met man en macht in nauwe samenwerking met de waterschappen de buitendijken dicht te krijgen.'²⁴

Er waren ook leden van de Provinciale Staten die wel wilden praten over verantwoordelijkheid, maar ook zij kwamen er later in het debat niet meer op terug. Het Zuid-Hollandse Statenlid G. van Praag:

'Ik heb mij afgevraagd hoe het mogelijk is geweest dat wij over al deze dingen zo gemakkelijk zijn heengelopen. (...) Ik vraag mij af of wij uit de ervaringen die wij bij deze ramp hebben opgedaan niet een les moeten trekken en moeten nagaan of wij het niet beter kunnen doen dan wij het in het verleden hebben gedaan.'²⁵

Het Noord-Brabantse Statenlid Van Lienden zei:

'Al moeten wij erkennen dat de machten van het geweld dermate groot waren dat menselijke krachten daar niet tegen opgewassen waren, toch moeten wij ons rekenschap geven van de vraag of wij in het verleden in menselijk kunnen tekort zijn geschoten. Ik geloof dat dit een van de punten is waarop wij ons vandaag hebben te beraden.'²⁶

De verantwoordelijkheid voor de ramp werd ook op provinciaal niveau vaak gelegd bij het bovenmenselijke of de natuur. Veel sprekers richtten de energie meer op de toekomst dan op een afrekening met het verleden. Vercauteren uit Zeeland verwoordde het zo:

'Wij denken wel eens als mens dat wij alles kunnen regelen en dwingen en dat de techniek voor geen problemen meer staat. Maar ook nu hebben wij kunnen vaststellen dat in een nacht door de krachtige storm en watervloeden de mens machteloos staat tegen de kracht der elementen en wij voelen ons weer klein en nietig en machteloos. En wij hebben dan ook in onze grote nood weer op te zien naar Hem naar hierboven en wij hebben Hem gebeden om troost in het grote verlies dat ons getroffen heeft en om kracht om dit grote leed te kunnen dragen en om ons weer geheel in te zetten voor ons dierbare volk en gewest.'²⁷

Dagbladen en de ramp

De resultaten van de analyse van het politieke debat roepen de vraag op hoe de dagbladjournalistiek met de verantwoordelijkheidsvraag omging. Niet veel anders, zoals blijkt uit de berichtgeving van het *Algemeen Handelsblad*, *De Telegraaf* en *de Volkskrant*. De eerste weken na de ramp stonden de drie kranten bomvol met artikelen over de watersnood. Het betrof vrijwel allemaal verslagen en reportages uit het rampgebied, waarbij de verslaggever zijn eigen reis door het gebied beschreef, inclusief de gruwelijkheden die hij daarbij was tegengekomen. Typerend was wat het *Algemeen Handelsblad* daags na de ramp schreef:

'Een ramp heeft ons vaderland getroffen. Een ramp van een omvang, die wij ons nu nog niet geheel kunnen realiseren omdat de berichten en de geruchten in niet te stuiten vloed om ons heen stromen op het ogenblik dat deze editie ter perse gaat. Nederland heeft altijd tegen het water moeten vechten. Steeds was het *luctor et emergo*, gelijk het devies van Zeeland luidt: "ik worstel en ontworstel", maar voor ontworstelen

kwam... welk een nood, welk onbeschrijfelijk leed, welk een verschrikking.²⁸

Ook verschenen er veel artikelen waarin feiten als het aantal slachtoffers en vermisten in de verschillende provincies op een rij werden gezet. Andere artikelen beschreven de overweldigende hulpacties vanuit heel Nederland en daarbuiten.

Het woord verantwoordelijkheid kwam al met al in de artikelen van *Algemeen Handelsblad*, *de Volkskrant* en *De Telegraaf* niet of nauwelijks voor. Wel is de verantwoordelijkheidsvraag in bepaalde stukjes impliciet te lezen. De stukken ademen namelijk veelal een sfeer van drama, betrokkenheid en een diepe bewondering voor alle organisaties, overheidsinstanties en particulieren die betrokken zijn bij de reddingswerkzaamheden en bij het herstel. Daarmee komt de sfeer van de artikelen neer op een algehele ontkenning van politieke verantwoordelijkheid.

Dergelijke artikelen komen in alle drie de kranten in dezelfde mate voor. Het betreft bijvoorbeeld artikelen waarin gewezen werd op de uitzonderlijk hoge waterstanden bij deze ramp of op de vijandigheid van de zee. Zo schreef het *Algemeen Handelsblad*:

‘De zee vlijt zich vandaag zo vriendelijk tegen Vlissingen aan alsof zij alleen maar het goede wil en nooit iets kwaads in de zin heeft gehad. Maar op de boulevard Banckert zijn grote gaten in de dijk geslagen – geweldige happen aan de landzijde. Dat heeft diezelfde zee gedaan.’²⁹

Een voorbeeld uit *De Telegraaf*:

‘Als een dief in de nacht zijn de wateren over onze steden, dorpen en polders gekomen en hebben dood en verderf gebracht.’³⁰

Op dezelfde wijze kon de schuld van de ramp bij God worden neergelegd. Ook dit kwam in de drie kranten voor, zij het in veel mindere mate dan dat de politici tijdens de debatten dat hebben gedaan. Ook zijn het de artikelen waarin keer op keer geconstateerd wordt dat vrijwel alle dijken in de getroffen gebieden doorgebroken zijn, zonder daarop verder door te denken. Dit zijn de zogenaamde constateringingen zonder kritiek; een voorbeeld uit het *Algemeen Handelsblad*:

‘Een ding is bij deze overhaaste luchtkartering wel duidelijk gebleken: het aantal gaten en zware beschadigingen in en aan dijk gaat de somberste verwachtingen te boven; op enkele van de zeshonderd gemaakte foto’s zijn wel tien gaten te zien, vlak bij elkaar.’³¹

En dan waren er artikelen waarin de politici slechts met eerbetoen werden benaderd. Ook dit was immers een impliciete ontkenning van politieke verantwoordelijkheid. Een voorbeeld uit het *Algemeen Handelsblad*:

'Het is een kort maar indrukwekkend interview in deze stadhuiskeuken. De burgemeester haast zich dan weg omdat hij een belangrijke vergadering moet bijwonen. Hij is een sterke figuur. Door zijn duidelijke woorden is Nederland wakker geschud. En toch, wat heeft ook hij niet moeten lijden: zijn huis, even buiten Zierikzee, is ingestort. Hij woont bij vrienden in. "Mijn woning is nu het stadhuis van Zierikzee", zegt hij.'³²

Tenslotte werden er artikelen gepubliceerd die verslag deden van uitspraken van politici, autoriteiten en de koningin zonder dat daarbij commentaar werd gegeven. In de krant stonden bijvoorbeeld verslagen van het Tweede-Kamerdebat over de ramp, waarbij slechts werd weergegeven wat werd gezegd, zonder dat de krant daarbij zelf stelling nam. *Algemeen Handelsblad*:

'Hierna was het woord aan de minister van Verkeer en Waterstaat mr. Algera, die eerst het samenspel van natuurkrachten dat tot deze ramp had geleid schetste. De minister betwijfelde dat het voorkomen van elke overstroming mogelijk is. Wie kan keren de Hand des Heren? In menselijke zin zal echter alles moeten worden gedaan. Hier is, wat de dijk-aanleg en de vaststelling van de dijkhoogte betreft, een voortgaande ontwikkeling.'³³

De kranten beschouwden de watersnoodramp toch vooral als een natuur-ramp. In sommige artikelen klonk wel iets van kritiek door, maar dan moest men goed lezen. Een voorbeeld uit *de Volkskrant*:

'Veel dijkgaten worden thans op ondeskundige wijze gedicht. Nood breekt wet. Maar zeker is dat de zee zich zal wreken. Iedere deskundige weet dat zelfs de goed uitgevoerde las in een dijklichaam een zwakke plek blijft. Dat is trouwens bij de jongste dijkdoorbraken ook wel gebleken.'³⁴

In het *Algemeen Handelsblad* was in de eerste twee weken slechts één artikel te vinden waarin expliciet over de verantwoordelijkheid werd gesproken. De krant schreef op 10 februari in een commentaar het volgende:

'Gedurende de dagen welke zijn verlopen sinds het uur der rampspoed hebben wij ons zeer bewust onthouden van het uiten van kritiek. Wilde men op verantwoorde wijze daden van zelfopoffering en eventuele tekortkomingen beoordelen dan zou hiervoor zo nodig later, veel later, een

Parlementaire Enquêtecommissie noodzakelijk zijn. In "De Tijd" van Vrijdagavond vonden wij een zinsnede die ons uit het hart gegrepen is. (...) "Wij hebben de indruk dat de generatie van thans het begrip overmacht eigenlijk vergeten is. Als er ergens iets misloopt moet er een schuldige zijn." Beter dan een bij sommigen blijkbaar onuitroeibare heksenjacht op schuldigen, beter dan het kweken van defaitisme kortom, beter dan het misdadig ondermijnen van vertrouwen schijnt ons de prachtige eendracht die ons volk in deze dagen van rampspoed heeft getoond."⁵⁵

Hoewel de krant zich hiermee distantieerde van elke vorm van kritiek – daarvoor was het nog veel te vroeg, vond ze – was het wel de enige krant die sprak over de eventuele noodzaak van een parlementaire enquête. Maar dat zou later wel komen, als de tijd rijp was.

De Volkskrant schreef in een Ten Geleide op 4 februari op dezelfde manier over de verantwoordelijkheidsvraag. Het is nog te vroeg, schreef de krant:

'Straks als allen geborgen of begraven zijn, als Nederland de balans zal opmaken van deze nog altijd onvoorstelbare ramp, dan pas kan het dienstig zijn vragen te stellen. Op dit ogenblik is er slechts één plicht: red-den.'

Toch was *de Volkskrant* niet helemaal kritiekloos. Op 6 februari schreef de krant in een Ten Geleide het volgende:

'Maar de vraag rest hier of zij die alles wisten van dijken, weer en vloed niet de plicht hebben gehad te waarschuwen voor een gevaar, ook al zou dit vermoedelijk niet komen. De Nederlander maakt niet graag node-loos alarm en hij schaamt zich voor overdreven zorg. (...) Maar werd hier de duizendste, misschien ook tienduizendste kans niet te onachtzaam verwaarloosd? Dit is de eerste les: voortdurend onverslachte waakzaamheid ook al deed de vijand zich een eeuw lang vredelievend voor.'⁵⁶

Elke kritiek verdween echter in de dagen van de Tweede-Kamerdebatten over de ramp. *De Volkskrant* nam genoegen met de regeringsverklaring en vond het begrijpelijk dat de regering geen verwijten gemaakt konden worden. Op 11 februari schreef ze:

'De nota had een meer voorlopig karakter en het debat kon niet anders dan dezelfde eigenschap hebben. Het zal nog lang duren voordat een volledig overzicht is verkregen. Daarom konden de ministers nog niet in

het beklagdenbankje gezet worden, zelfs al zou daartoe aanleiding zijn geweest. Het beste wat de Kamerleden konden doen was andere inlichtingen vragen.³⁷

Een dag later:

‘Toch was het goed dat de ministers uitvoerig ingingen op de dingen die terloops en zachtjes gezegd of niet gezegd worden maar door velen gedacht: draagt de regering schuld? Het begin van het betoog van minister Algera klonk als een weerpraatje. Maar het was zo gedegen dat de luisteraar inderdaad de indruk kreeg: tegenover zoiets stond men machteloos. (...) Ware wetenschapsmensen hadden uitgerekend dat de toestand in bepaalde omstandigheden zelfs nog ongunstiger zou kunnen zijn dan zij nu op de eerste februari geworden is. Zoiets was echter in lange tijd niet voorgekomen. Toch heeft de regering al in 1951 aan de Tweede Kamer melding gemaakt van die wetenschappelijke waarnemingen en in verband daarmee gesproken over het afsluiten van de zeearmen. De studie over wat te doen stond is omvangrijk. De zee was vlugger.’³⁸

De Telegraaf, de neutraal-populaire krant, hinkte ook op twee gedachten. In de eerste dagen na de watersnoodramp schreef de krant nog dat er geen tijd was om ‘onze rampspoed te bespiegelen. Wij moeten weer voort. Moeten zeker. Wij kunnen weer voort.’³⁹ Het enige dat volgens *De Telegraaf* gedaan moest worden was: als één man achter de regering staan:

‘Wij zullen luisteren naar wat het hoofd van onze regering te zeggen heeft – vertrouwen op zijn menselijk inzicht en zijn goede hart – hopen tevens dat ons volk zonder onderscheid van partijen zich achter hem en zijn kabinet schaart. Wanneer straks een duidelijk overzicht is verkregen van de uitgebreidheid dezer ramp zullen wij de maatregelen van de regering ter beoordeling, en ik zou zeggen: ter gehoorzaamheid aanvaarden.’

Volgens de krant had het geen zin kritiek te uiten op wat er gebeurd was. ‘Dat zou veronderstellen dat er ergens tegenwerking was. Die was er niet.’⁴⁰

Toch kwam al snel enige kritiek naar voren en was de krant verreweg het meest kritisch van de drie onderzochte dagbladen:

‘Hoe overweldigend de bereidheid van ons volk is (...) des te scherper springt daarnaast het gebrek aan voortvarendheid en paraatheid van ons naoorlogs overheidsstelsel in het oog’, schreef *De Telegraaf* op 5 februari. ‘Het communiqué over de oorzaak van de ramp meldt dat onze dijken niet bestand waren tegen de gecombineerde krachten van een orkaan

De ramp, die ons volk getroffen heeft,
vervalt ons met onuitroepelijke deernis.

Het doet goed, te zien, hoe allerwegen
eendrachtig de handen meen worden gelazen,
om verlichting te brengen in de ontstellende
nood van lokale landquasten.

Moge deze uitgave ontstaan uit de
spontane saamwerkting der gehele
Nederlandse Boekenwereld, haar aandeel
hebben in de leuzing van de nood;
een herinnering zijn aan de verschokkende
Februari-dagen; en tenens een klein
monument vormen voor het vaans koninkheids-
gevoel van ons volk

en een springvloed. De springvloed in de nacht van 31 januari kan in iedere zakagenda worden gelezen: een storm was door De Bilt aangekondigd. (...) Onze dijken waren niet bestand tegen de combinatie springvloed-orkaan. Twaalfmaal per jaar is er springvloed. Waagt men het er op dat nimmer een orkaan met een springvloed samenvalt? En indien men het er op moet wagen omdat daar niet overal dijken tegen bestand te maken zijn, moet men dan niet tijdens iedere springvloed waarbij storm wordt aangezegd de uiterste waakzaamheid betonen en noodzakelijke voorzorgsmaatregelen treffen? (...) Waar thans blijkt dat verschillende noodzakelijke werken als het versterken van dijken, het afbreken der Duitse duinbunkers en het aanleggen van strekdammen en golfbrekers afgelast of uitgesteld zijn omdat er geen geld voor was, blijkt evenzeer dat onze naoorlogse bewindslieden niet voldoende met verantwoordelijkheidsbesef of deskundigheid begiftigd waren. Het tot stand brengen van politieke combinaties, het in stand houden van politieke evenwichten, hoe labiel ook, had na de oorlog meer dan ooit tevoren preferentie boven landsbelang.²⁴

De Telegraaf was de enige van de drie kranten die in harde bewoordingen uitsprak wat er miszat en die duidelijk maakte dat politici daarvoor de verantwoordelijkheid droegen. De krant koppelde er vervolgens aan vast dat het gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef bij politici voortkwam uit het feit dat Nederland een falend overheidssysteem had 'hetwelk, gebonden aan afspraken tussen partijen, zowel paraatheid als vooruitziende blik ontbeert.'⁴² De kritiek van *De Telegraaf* duurde voort. Ook op 5 februari schreef de krant:

'Zoveel eeuwen zal het nl. geleden zijn dat zich ditzelfde heeft afgespeeld. Maar dat was in een tijd toen het er nog niet zo op aankwam. Het was in een kleiner dun bevolkt en minder kwetsbaar land. (...) Dit is allemaal veranderd. En met de uitbreiding van bevolking en cultuur zijn de verdedigingswerken tegen het water gekomen. Waren deze laatste echter voldoende? Waren zij berekend op de mogelijkheid de geringe doch niettemin bestaande mogelijkheid als die zeldzaam voorgekomen samenloop van omstandigheden? Vandaag zijn zij onvoldoende gebleken.'⁴³

De krant bracht haar visie op kritiek zelf het beste onder woorden, naar aanleiding van het Tweede-Kamerdebat over de ramp:

'Kritiek is gemakkelijk, zegt men, en kritiek achteraf lijkt zinloos. Zo is het niet. Kritiek is moeilijk en kritiek achteraf is noodzakelijk als men vooruit wil blijven zien. (...) Maar op het departement van Waterstaat weet men wel en had men in ieder geval behoren te weten in hoeverre is verzuimd onze wegen en dijken in orde te houden. En weet men ook dat de dijken en duinen waren ondermijnd door de Duitse bunkerbouw en dat voor het herstel hiervan niet voldoende middelen zijn uitgetrokken.'⁴⁴

De Telegraaf was dus verreweg het meest kritisch, koppelde die kritiek ook aan verantwoordelijkheden, maar hield af en toe wel een slag om de arm. Immers, de politici konden er niet echt iets aan doen dat zij niet geschikt waren. Dat lag volgens de krant vooral aan het gebrekkige kiesstelsel en aan het falend overheidssysteem. Bovendien hadden 'wij' er beter op moeten toezien dat de regering haar plichten nakwam, zo stelde de krant. Ook bij het indienen van het ontwerp-Deltawet was *De Telegraaf* de enige krant die nog een klein beetje achteromkeek. Zij stelde dat als dit project tot uitvoering zou worden gebracht, 'wij kunnen zeggen dat de huidige generatie ook heeft gearbeitet voor de na ons komende geslachten – hetgeen in de voorbije jaren niet steeds de leidende gedachte is geweest.' *De Volkskrant* en ook het *Algemeen Handelsblad* keken alleen vooruit en hielden een lofzang op de plannen.

De artikelen over politiek waren al met al bij de drie kranten in de minderheid. Toch was de verantwoordelijkheidsvraag – of liever: de afwijzing daarvan – veelal impliciet in de artikelen te lezen. De drie kranten legden de verantwoordelijkheid impliciet bij de natuur of bij God, of hadden het alleen over het herstellen en niet over het verleden. De artikelen die wel expliciet over verantwoordelijkheid gingen, waren in de drie kranten op de vingers van één hand te tellen. De verantwoordelijkheidsvraag kwam in een enkel commentaar naar voren. In de eerste dagen stelden de kranten dat het nog te vroeg was voor kritiek.

De Telegraaf stond als neutrale krant vooraan met kritiek en gaf ook aan waarom zij dit nodig achtte. Het *Algemeen Handelsblad* stond wat betreft het aantal artikelen over de verantwoordelijkheidsvraag onderaan, maar het was wel de enige krant die een eventuele parlementaire enquête naar de oorzaken van de ramp met naam en toenaam noemde. Maar ze tekende hierbij wel aan dat het nog veel te vroeg was voor kritiek. Waar stond *de Volkskrant* in dit alles? *De Volkskrant* kan met recht de minst kritische krant genoemd worden. De krant stelde dat de vraag of de regering schuld droeg waarschijnlijk een groot aantal mensen zou hebben beziggehouden. Echter, na de afgelegde verklaringen van minister-president Drees en minister Algera was er geen enkele reden meer om de regering kritisch te benaderen. Het was voor *de Volkskrant* duidelijk: de regering had machteloos gestaan.

Pacifatiepolitici en pacificatiekranten?

Hoe valt nu de weinig kritische houding van politiek en journalistiek na de watersnoodramp te verklaren? Om een antwoord op die vraag te kunnen vinden kan het beste in algemene zin worden gekeken naar de cultuur van het moment. Zowel de politieke als de journalistieke cultuur vormen een afgeleide van de heersende maatschappelijke cultuur. Nederland kende in de jaren vijftig een cultuur die gedomineerd werd door fatsoensnormen. Dit had ten eerste z'n uitwerking op de politiek. Zo was het algemeen geaccepteerd dat de politieke elite regeerde en dat het primaat bij de politiek lag. De regering had een taak te vervullen en het parlement had daar vertrouwen in. De politieke elite probeerde conflictueuze situaties zoveel mogelijk tevoren van hun angel te ontdoen. Geheimhouding naar volk en parlement was één van de politieke spelregels waaraan de regeringen zich hielden.⁴⁵ De partijen die in het parlement de regering steunden maakten doorgaans weinig bezwaren. Kritiek leveren op de eigen partij was uit den boze. Het eigen nest bevullen hoorde niet. De eenheid en gezamenlijkheid waren noodzakelijk om de eigen zuil te kunnen handhaven. De gewone kiezer liet zich alleen bij de verkiezingen horen met een stem waaruit lijdelijkheid en volgzzaamheid

ten opzichte van de eigen groep naar voren kwam. Na de watersnoodramp riepen politici dat kritiek op de mensen die in de dagen na de ramp zulk goed werk geleverd hadden, toch ongepast zou zijn. Dat is een typische uiting van die verzuilde fatsoenscultuur.

Illustratie uit het
Algemeen Dagblad
van 3 februari
1953 (Collectie
Onno de Wit)

De milde houding van het parlement had echter nog andere oorzaken. Een veelgehoorde verklaring is dat Nederland in 1953 nog volop in wederopbouw was. Zo vlak na de Tweede Wereldoorlog waren de structuren nog niet hersteld en was alles en iedereen gericht op herstel. De politiek had na de pessimistische jaren dertig en veertig een nieuwe koers van optimisme ingeslagen. De 'nieuwe politiek' zou de toon aangeven voor een nieuwe samenleving.

'Politiek als het eerst-nodige, waarop aller energie zich thans concentreren moet, en die in gezamenlijke arbeid aan een gezamenlijke taak gestuwd wordt door wat het wezenlijke van alle zendingsreligie is',

schreef de Amsterdamse politicoloog J. Suys in 1946 over deze nieuwe politiek.

'Niet echter met de ernst van het fanatisme maar met een opgewekt elan zullen wij de naoorlogse baaiert te boven komen. Niet gedwongen door een plicht, maar geroepen door een taak.'⁴⁶

Of zoals de Leidse politicoloog Paul 't Hart het onlangs nog zei:

'Ooit was het vanzelfsprekend dat besturen vooral een kwestie van vooruitzien was. De naoorlogse wederopbouwperiode kenmerkte zich door vastberaden werken aan de toekomst. Aan omkijken naar de enormiteit van de oorlog hadden weinigen behoefte.'⁴⁷

Deze opvattingen lieten zich ook zien na de watersnoodramp. Nu het land in zo'n instabiele fase een dergelijke ramp onderging was er minder ruimte om kritisch te zijn. Het was al moeilijk genoeg om overeind te blijven zonder onderlinge conflicten. De watersnoodramp was juist reden om de handen ineen te slaan. Het was zaak te bewijzen dat het land sterker zou worden van deze door God en de natuur opgelegde verschrikkingen. We moeten voort, zo zei vrijwel iedereen. Er was geen noodzaak om het vertrouwen van de bevolking in de politiek en het bestuur te herstellen, want het volk wist immers weinig over het beleid.

Dat kwam natuurlijk ook door de beperkte rol die de media zichzelf toedichtten. Wanneer de watersnoodramp zich in de jaren negentig zou hebben afgespeeld zouden de media onmiddellijk op zoek zijn gegaan naar bewijzen voor de verantwoordelijkheid van de overheid. Rapporten die vermeldden dat een dijkdoorbraak een reële wetenschappelijke kans was, zouden nu binnen de kortste keren openbaar gemaakt worden. Destijds waren echter ook de meeste media aan de verzuilde fatsoensnormen onderhevig.

Niet alleen waren veel kranten formeel verbonden aan een politieke partij waardoor kritiek op die partij niet waarschijnlijk was, maar kritiek werd sowieso niet snel geleverd.

Ook de journalist betrachtte eerbied naar zijn meerderen en respecteerde hun gezag. De pers bedreef gediensstige journalistiek. Zoals de *Vrije Volk*-journalist Johan Winkler schreef: 'Zich onderschikken is onderdeel van onze heldenmoed'.⁴⁸ En zo benadrukte de hoofdredacteur van het *Haarlems Dagblad* Robert Peereboom dat de journalist boven alles 'een opvoedende en controlerende taak te vervullen had'.⁴⁹ De meeste journalisten pasten dat verantwoordelijke plichtsbesef toe in een grote terughoudendheid bij de benadering van autoriteiten. Zoals Herman Besselaar – journalist voor het *Algemeen Handelsblad* tijdens de watersnoodramp – zei over zijn omgang met burgemeesters:

'...en dat ik misschien niet zo kritisch was... Kijk, ik verloor nooit uit het oog dat ik converseerde met de eerste burger, een vooraanstaand man die op de hoogte was. In mijn ogen bracht dat een bepaald gedrag met zich mee. Bovendien: deze mensen deden hun best. En als ze eens vergissingen maakten... och, dat doen we allemaal en dan komt dat ook niet gelijk in de krant.(...) Vroeger was men nog fatsoenlijk, meneer.'⁵⁰

Het politieke primaat werd in de journalistiek zo sterk gevoeld dat de eis dat een verantwoordelijke minister zou moeten aftreden vrijwel ondenkbaar was. Het was zeker niet de taak van de burger of de journalist om daaraan mee te werken, laat staan er het voortouw in te nemen.⁵¹

Dat ook hier geldt dat men het zo vlak na de oorlog nog te vroeg vond voor interne conflicten, blijkt alleen al uit de vele vergelijkingen die de kranten met de oorlogstijd maakten. Ook de uitgebreide lofzangen op de eenheid die het volk voor de tweede keer tentoonspreidde, passen in dat beeld. In de journalistieke beroepsgroep leefde het idee: we moeten voort. Journalisten waren onder de indruk van wat ze in het rampgebied aantroffen. Het leverde echter geen hoe-kon-dit-gebeuren-gevoel op. Integendeel, Nederland was voor de tweede keer in korte tijd groot leed aangedaan en het land onderging dat gelaten, vol vertrouwen op de goede afloop.

Bij het ontstaan van deze opvattingen speelt mee dat kranten destijds beschikten over vaste lezersgroepen. Net zoals de politieke partijen vaste kiezersgroepen kenden. Het gevolg was dat kranten niet hoefden te scoren om nieuwe lezers aan zich te binden. De concurrentie was veel kleiner, waardoor een krant zich het kon veroorloven rustig voort te kabbelen. Waar de media tegenwoordig massaal verantwoording eisen mede om de aandacht op zichzelf te vestigen, lieten ze dat in 1953 dus massaal achterwege.

Toch is geconstateerd dat binnen de drie onderzochte kranten wel degelijk verschillen zitten in de manier van omgaan met de verantwoordelijkheidskwestie. Dit valt te verklaren uit hun verschillende positie in het verzuilde mediapatroon. Zo was *de Volkskrant* in de jaren vijftig een echt verzuilde krant. De krant was verbonden aan de KVP en had zelfs enige tijd de voorzitter van de Tweede-Kamerfractie van de KVP, Romme, als staatkundig hoofdredacteur. De krant was bovendien gelieerd aan de katholieke vakbeweging. Kritiek op de eigen partijen en mensen werd niet snel geleverd. En omdat in 1953 de KVP een regeringspartij was, was *de Volkskrant* niet geneigd hoog van de toren te blazen over de mogelijke nalatigheid van de regering. In verzuilde kringen was 'het eigen nest bevuilen' een doodszonde. De milde houding die *de Volkskrant* destijds aannam, valt hiermee volledig te verklaren.

Dat het *Algemeen Handelsblad* zo voorzichtig en kritiekloos was, stemt niet overeen met haar onafhankelijke positie ten opzichte van de politiek. De krant was niet verzuild en niet direct verbonden aan een politieke partij. Bovendien pretendeerde de krant een kwaliteitskrant te zijn. De gedachte dat dit meer ruimte zou scheppen voor een kritische houding wordt niet bevestigd door de resultaten. Integendeel, de krant wijdt een commentaar aan de uitleg waarom kritiek niet gepast is en hekelt iedereen die zich er wel aan waagt. Dat onderschrijft de gedachte dat bij het *Algemeen Handelsblad* niet zozeer de eigen identiteit de doorslag gaf, maar dat de alles overheersende maatschappelijke fatsoenscultuur bepalend was voor haar houding ten opzichte van de politiek. De krant vond het gewoon niet netjes om al te kritisch te zijn als politici zo hun best deden om het land er weer bovenop te krijgen na al die ellende.

Anders was dit bij *De Telegraaf*. Deze krant handelde niet primair vanuit de fatsoensnormen, maar vooral vanuit de behoefte van de massa lezers. *De Telegraaf* was een populaire krant die niet gebonden was aan ideologie of politieke partij en dus met niets dan haar lezers rekening hoefde te houden. Dat zou kunnen betekenen dat aan politiek maar weinig aandacht werd besteed, vanwege het ingewikkelde en saaie karakter ervan, maar het tegendeel bleek het geval na de watersnoodramp. *De Telegraaf* bleek de zaak helder en kritisch uiteen te willen zetten. Ze praatte expliciet over een gebrek aan verantwoordelijkheidsbesef en bekwaamheid van politici. Deze opstelling is wel verklaarbaar uit de invloed die de ramp had op de samenleving. Bij een dergelijke nationale ramp hebben burgers wel degelijk belangstelling voor de politieke reactie. Immers, de eigen veiligheid van de burger is in het geding. Een populaire krant als *De Telegraaf* speelde als geen ander in op de emoties van de burger en dus ook op boze en kritische gevoelens.

Na de watersnoodramp, kortom, namen de belangrijkste stromingen binnen politiek en journalistiek dezelfde houding aan ten opzichte van de

vraag of het wenselijk was, van politici het afleggen van verantwoordelijkheid te eisen. De enigen die hiervan afweken, behoorden dan ook niet tot de gevestigde orde van verzuild fatsoen en burgerlijke beheerstheid. In de politiek waren dat de communisten, in de journalistiek was dat *De Telegraaf*.

In vergelijking met de huidige gang van zaken wat betreft verantwoordelijkheid, is dit vrij opmerkelijk. Tegenwoordig nemen politici en journalisten juist vaak een tegenovergestelde houding aan. Het verantwoordingsproces wordt door beide partijen gereduceerd tot het wel of niet aftreden van de verantwoordelijken, maar beide partijen verbinden andere conclusies aan deze reductie. Journalisten vinden dat er koppen moeten rollen, want dat zou de enige manier zijn voor de burger om het vertrouwen in de overheid terug te krijgen. De politiek vindt het niet in het belang van de burger dat bestuurders aftreden. Zij zijn juist nodig om orde op zaken te stellen en verantwoording moet daarmee niet leiden tot het aftreden van de verantwoordelijken.

Politici en journalisten waren er in 1953 vrijwel allemaal van overtuigd dat de overheid niks verweten kon worden. De regering werd aangevallen voordat haar verdedigingslinie gereed was, zo werd gezegd. De vraag hoe het dan kon dat die verdedigingslinie niet gereed was, werd niet gesteld. Dit maakt nog eens duidelijk dat zowel de politiek als de journalistiek een volledige afgeleide vormde van de maatschappelijke cultuur van de jaren vijftig. De cultuur van vertrouwen in de regerende elite aan de top overheerste. Het was een cultuur van fatsoensnormen en verzuilde loyaliteiten die maakte dat tussen politiek en journalistiek te weinig afstand bestond om kritiek uit te kunnen oefenen. Het was de cultuur van een land in wederopbouw, na een lange periode van misère. Het was aan politici en journalisten om te werken aan een betere toekomst.

Noten

- 1 *Nieuwsblad van het Noorden*, 14 november 2001.
- 2 K. Slager, *De Ramp*, Goes 1992.
- 3 K. Slager, 'De Watersnood van 1953', in: *Groniek* 32, p. 374-375.
- 4 Dit artikel is gebaseerd op: Eva Hulscher, *Water en vuur. Een analyse van het politieke en het journalistieke verantwoordingsproces na de watersnoodramp in 1953 en de vuurwerkramp in 2000*, doctoraalscriptie RUG, Juridische en Bestuurswetenschappen/Journalistiek 2002.
Ik dank Huub Wijfjes voor vele nuttige kanttekeningen bij eerdere versies van dit artikel.
- 5 Het belangrijkste boek op dit terrein is: A. Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, Amsterdam 1968.
- 6 Handelingen Tweede Kamer, 3 februari 1953, p. 529-530.

- 7 Handelingen Tweede Kamer, 10 februari 1953, p. 544.
- 8 Ibidem, p. 545.
- 9 Ibidem, p. 548.
- 10 Ibidem, p. 561.
- 11 Ibidem, p. 554.
- 12 Ibidem, p. 551-552.
- 13 Ibidem, p. 566.
- 14 Ibidem, p. 593.
- 15 Ibidem, p. 548.
- 16 Ibidem, p. 554.
- 17 Ibidem, p. 527.
- 18 Ibidem, p. 557.
- 19 Handelingen Tweede Kamer, 11 februari 1953, p. 591.
- 20 Handelingen Tweede Kamer, 17 februari 1953, p. 609.
- 21 Memorie van Toelichting bij Deltawet, bijlage Handelingen Tweede Kamer 1955-1956, nr. 4167, p. 2.
- 22 Handelingen Tweede Kamer, 18 november 1957.
- 23 Handelingen Provinciale Staten Zuid-Holland, 4 maart 1953, p. 48-49.
- 24 Ibidem, p. 52.
- 25 Ibidem, p. 72-73.
- 26 Handelingen Provinciale Staten Noord-Brabant, 31 maart 1953, p. 20.
- 27 Handelingen Provinciale Staten Zeeland, 25 februari 1953, p. 445.
- 28 Voorpagina *Algemeen Handelsblad*, 2 februari 1953.
- 29 *Algemeen Handelsblad*, 2 februari 1953, p. 3.
- 30 *De Telegraaf*, 2 februari 1953, p. 1.
- 31 *Algemeen Handelsblad*, 9 februari 1953, p. 2.
- 32 *Algemeen Handelsblad*, 4 februari 1953, p. 1.
- 33 *Algemeen Handelsblad*, 11 februari 1953, p. 2.
- 34 *de Volkskrant*, 6 februari 1953, p. 3.
- 35 *Algemeen Handelsblad*, 10 februari 1953, p. 3.
- 36 *de Volkskrant*, 6 februari 1953, p. 3.
- 37 *de Volkskrant*, 11 februari 1953, p. 1.
- 38 Ibidem.
- 39 *De Telegraaf*, 3 februari 1953, p. 1.
- 40 Ibidem, p. 5; *De Telegraaf*, 4 februari 1953, p. 3.
- 41 *De Telegraaf*, 5 februari 1953, p. 3.
- 42 Ibidem.
- 43 Ibidem, p. 7.
- 44 *De Telegraaf*, 11 februari 1953, p. 3.
- 45 Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering*.
- 46 J. Suys, *De nieuwe politiek: over politieke beginselen in deze tijd*, Amsterdam 1946.
- 47 P. 't Hart, *Verbroken verbindingen: over de politisering van het verleden en de dreiging van een inquisitiedemocratie*, Amsterdam 2001, p. 7.
- 48 Geciteerd in: F. van Vree, *De politiek van de openbaarheid: journalistiek en publieke sfeer*, Groningen 2000, p. 35.
- 49 R. Peereboom, *Het dagblad*, Haarlem 1948, p. 9.

-
- 50 F. van der Linden, 'Ik verloor nooit uit het oog dat ik converseerde met de eerste burger. De razende reporter en de Watersnoodramp van Zeeland', in: M. van Amerongen e.a. (red.), *Luizen in de pels*, Amsterdam 1984, p. 79.
- 51 Dit patroon wordt verder uitgewerkt in: P. Koedijk, 'Vrijheid in verantwoordelijkheid', in: P. Luykx en P. Slot (red.), *Een stille revolutie? Cultuur en mentaliteit in de lange jaren vijftig*, Hilversum 1997.